

W. VAN ELLINKHUIZEN

**Afschrijving en vervanging
van duurzame produktiemiddelen
bij landbouwcoöperaties
in geval van een
geleidelijk stijgend prijsniveau**

*

Voor de samenstelling van dit artikel is gebruik gemaakt van ervaringen opgedaan bij een kwantitatief onderzoek naar de financiering van coöperatieve aan- en verkoopverenigingen in Nederland (rapport 242 van het landbouw-Economisch Instituut; samengesteld door dr. J. T. P. de Regt, W. van Ellinkhuizen en G. Hoekstra).

Informaties van de zijde van boerenleenbanken en enige zuivelorganisaties hebben mede tot basis gediend.

*Overdruk uit het
Maandblad voor Bedrijfsadministratie en -organisatie
februari 1962*

In aansluiting aan mijn artikel in het oktobernummer 1961 van dit blad ¹⁾, waarin ik mijn visie heb gegeven omtrent de eigenlijke grond van de afwijkende financiële structuur van landbouwcoöperaties vergeleken met die van Naamloze Vennootschappen, wil ik in het onderstaande ingaan op de door de desbetreffende ondernemingen gevolgde afschrijvingspolitiek. Ik doel hier op het financierings- of liquiditeitsaspect van de afschrijvingen van duurzame produktiemiddelen, zoals dit bij de bepaling van de jaarlijkse bedrijfsresultaten tot uiting komt. Afschrijvingen in de zin van het van uitkering aan de leden van de coöperaties terughouden van reproductiesommen, teneinde de toekomstige vervanging van het productieapparaat zeker te stellen.

Willen wij tot een uitspraak over de doelmatigheid van dit onderdeel van het bedrijfsbeleid komen, dan behoren naast de gevolgde afschrijvingsmethode ook andere factoren in de beschouwing te worden betrokken. Zo speelt de reserveringspolitiek een belangrijke rol. Het is immers uit het oogpunt van liquiditeit onverschillig of de voor de vervanging van de duurzame produktiemiddelen nodige geldmiddelen ter beschikking komen door eigenlijke afschrijving, dan wel door reservering, d.w.z. door het binnen de onderneming houden van een deel van het berekende voordelig resultaat. Andere punten, die in gedachten moeten worden gehouden, zijn de financiële structuur van de onderneming (de verhouding eigen/vreemd vermogen) en de toekomstige kredietcapaciteit van de geldgevers.

De statuten van coöperatieve verenigingen bepalen doorgaans, hoeveel jaarlijks van de duurzame produktiemiddelen dient te worden afgeschreven. In verreweg de meeste gevallen wordt hierbij uitgegaan van de in het verleden gedane uitgaven, de historische kostprijs. Alleen in de meer recente voorschriften is somtijds sprake van een afschrijving op basis van de vervangingswaarde.

De voorgeschreven afschrijvingspercentages lopen uiteen: voor bedrijfsgebouwen 2 tot 5 % per jaar, 7 tot 10 % voor machines en kleinere inventaris en 20 tot 25 % voor vervoermiddelen. Een deel van de coöperaties schrijft af op basis van een bepaald percentage van de boekwaarde; de meeste coöperaties echter volgens een vast percentage van de aanschafwaarde.

Afgezien van de vraag, of bovengenoemde afschrijvingen wel voldoende zijn, om in de toekomst een geregelde vervanging en modernisering van het productie-apparaat te kunnen waarborgen, gezien de snelle technische ontwikkeling en de onzekerheid omtrent de mate van prijsstijging, is er tegen een statutaire vastlegging van het niveau der afschrijvingen uit het oogpunt van financieel beleid wel het een en ander in te brengen.

1) Maandblad voor Bedrijfsadministratie en -organisatie.

De mogelijkheid, dat men de veelal in een „grijs” verleden vastgestelde percentages als een algemeen geldend afschrijvingsmaximum gaat zien, is zeker niet gering. Zulks in verband met het – uit concurrentieoverwegingen begrijpelijke – streven van de verschillende coöperaties naar een zo laag mogelijk kostenpeil. Juist een statutair voorschrift dienaangaande kan het voor de leiding van de ondernemingen bijzonder moeilijk maken, de ledenvergadering in voorkomende gevallen van de wenselijkheid van een versnelde afschrijving te overtuigen.

Dat het bovengenoemde bezwaar een reële grond kan hebben, moge blijken uit de volgende citaten uit een door de koninklijke Nederlandse Zuivelbond F.N.Z. ter gelegenheid van het 60-jarig jubileum uitgegeven artikelenbundel¹⁾: „Het is te betreuren, dat de op verschillende overwegingen gebaseerde neiging om een hoge, in ieder geval een concurrerende, melkprijs uit te betalen, somtijds verhindert ten volle van deze faciliteiten (bedoeld worden de fiscale mogelijkheden tot vervroegde afschrijving op nieuwe investeringen en de investeringsaftrek) gebruik te maken” en verder: „Een totale indruk is, dat praktisch weinig afschrijvingen boven het toelaatbare fiscale maximum uitgaan en dat de afschrijvingen van de meerderheid der fabrieken zich bewegen tussen het maximum en minimum, waarbij dus in meerdere of mindere mate gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid tot extra afschrijving”.

Verder wordt veelal betoogd, dat een afschrijving op basis van de historische kostprijs niet alleen uit het oogpunt van kostendekking, maar ook financieel gezien verwerpelijk is. Wil de continuïteit van een onderneming gewaarborgd blijven, dan moeten tenminste de vervangingskosten van de bij de produktie (doelmatig) aangewende produktiemiddelen uit de opbrengst van het produkt gefinancierd kunnen worden. De afschrijvingen behoren op het actuele prijspeil te worden afgestemd, wil de ondernemer niet voor het feit komen te staan, dat bij een prijsstijging de middelen ontbreken om tot vervanging van de buiten gebruik te stellen produktiemiddelen over te kunnen gaan.

Hoewel het geenszins mijn bedoeling is deze regel van voorzichtig financieel beleid af te wijzen, wil ik er echter wel op wijzen dat, voorzover de mogelijkheid blijft bestaan voor de dekking van het verschil tussen aanschafprijs en hogere vervangingskosten aanvullende geldmiddelen te verkrijgen, hetzij door te putten uit bestaande

---

1) „Tussen wereldoorlog en euromarkt” (21 september 1960).

reserves of door middel van kredietopname, afschrijving op basis van de historische kostprijs niet nadelig is voor de liquiditeit van de onderneming; de continuïteit blijft in dit geval immers ook gewaarborgd. In het algemeen zal een toenemend gebruik van „vreemde” geldmiddelen de verhouding tussen het eigen- en het vreemd vermogen en daarmee de kredietwaardigheid van de onderneming ongunstig beïnvloeden. De eventuele kredietgever zal de dekking van het risico t.a.v. de terugbetaling van de lening immers in eerste instantie zoeken in het eigen vermogen van zijn schuldenaar; het eigen vermogen als representant van de overwaarde (boven de schulden) van de bedrijfsactiva. Op een gegeven moment kan het op grond hiervan voor de ondernemer onmogelijk blijken nog nieuwe kredieten aan te trekken.

Bij de coöperaties is echter de ledenaansprakelijkheid in de plaats getreden voor het eigen vermogen als dekking van het kredietrisico. Als deze ledenaansprakelijkheid maar voldoende ver gaat – meestal wordt een z.g. onbeperkte aansprakelijkheid verlangd – kan, zoals reeds in het vorige artikel werd uiteengezet, in ruime mate vermogen van de zijde van de traditionele kredietgevers worden verkregen. Voor de liquiditeitshandhaving van de coöperaties, zal het in het algemeen voldoende zijn als het afschrijvingssysteem naar bedragen en termijnen afgestemd wordt op de aflossingsregeling. Hogere afschrijvingen dan op basis van de historische kostprijs zijn op grond van financieringsoverwegingen in de huidige constellatie geen direct vereiste. De coöperatie kan het prijsrisico afwentelen op de kredietverschaffers.

Indien er sprake is van een financiering door de leden behoeven de coöperaties niet voor het gehele verschil tussen aanschafprijs van de betrokken activa en de hogere vervangingsprijs krediet op te nemen of op de in het verleden gevormde reserves in te teren.

Een afschrijving op basis van historische kostprijs in geval van een stijgend prijsniveau zou in wezen betekenen, dat de leden van de coöperatieve verenigingen te lage „kosten” in rekening worden gebracht, waardoor een hogere betaling voor de door hun geleverde grondstof (b.v. bij een zuivelcoöperatie de geleverde melk) mogelijk wordt. Door middel van de financiering door de leden nu, kan althans een deel van dit „voordeel” binnen de onderneming worden gehouden. Hiermede kan dan het tekort op afschrijvingen gedeeltelijk worden gedekt.

Onder vigeur van het systeem van de z.g. ledenkapitaalrekeningen wordt een bepaald percentage van het over iedere boekingsperiode *berekende* voordelig resultaat op de ten name van de leden staande rekeningen tegoed geschreven. Eerst na het verstrijken van een

vooraf (statutair) vastgelegde periode (of wanneer voldaan is aan bepaalde andere vooraf gestelde voorwaarden), wordt dit tegoeed in contanten aan de betrokken leden uitgekeerd. Het is gemakkelijk in te zien, dat hoe hoger de berekende voordelige bedrijfsresultaten zijn, des te grotere bedragen op de ledenkapitaalrekening kunnen worden tegoeed geschreven.

Bij de zuivelcoöperaties, wordt een relatief belangrijk deel van de vermogensbehoeften gedekt door van leden verkregen leverancierskrediet, nl. het nog uit te betalen melkgeld en de zg. nabetaling, die telkenjare (aan het eind van een boekingsperiode) plaats heeft ¹⁾. Ook hier geldt wederom: hoe hoger het verschil tussen opbrengst en „kosten”, des te groter wordt het bedrag waarover de coöperaties kunnen beschikken.

In hoeverre de coöperaties op langere termijn een afschrijvingspolitiek op basis van de historische kostprijs zonder dat minstens een compenserende reservering wordt verricht, als gedragslijn zouden kunnen voortzetten, is afhankelijk van verschillende factoren. In de eerste plaats is hier de prijsbeweging van belang. Stijgen de prijzen van de duurzame bedrijfsactiva aanmerkelijk of is er slechts van een geringe prijsstijging sprake? Verder is de levensduur van de betrokken activa ook een factor die in de beschouwing dient te worden betrokken. Hoe langer de levensduur, des te groter is het risico, dat er belangrijke divergenties tussen aanschafprijzen en vervangingskosten kunnen optreden. Tenslotte is de toekomstige kredietcapaciteit van de geldgevers en de bereidheid om de coöperaties

---

1) De coöperatieve zuivelfabrieken kunnen feitelijk eerst volledig uitbetalen, indien de melkprodukten te gelde zijn gemaakt en nadat de werkelijke produktiekosten bekend zijn geworden. Teneinde de leden terwille te zijn (en vanwege de concurrentie) wordt door de fabrieken, in afwachting van een definitieve afrekening aan het einde van een boekjaar aan de boerenleveranciers een „voorschot” uitbetaald voor de gedurende 14 dagen geleverde melk. De „voorschot”-prijs is gebaseerd op de waarschijnlijke verkoopprijs van de tot melkprodukten verwerkte melk. Doorgaans bedraagt zij 90 à 95 % van de melkprijs die de boer uiteindelijk ontvangt. Een deel van het resterende - de nabetalingen - wordt teruggehouden door middel van storting op de ledenrekening.

Hoe belangrijk het nog verschuldigde melkgeld en de nabetaling op geleverde melk voor de financiering van de coöperatieve zuivelindustrie is, leert ons de volgende zinsnede uit de hierboven aangehaalde jubileumuitgave van de F.N.Z.: „Volgens onze gegevens kan het bij de (boerenleen-) banken opgenomen bedrijfskrediet per april/mei 1959 op ca. f 80.000.000,— worden gesteld, het verschuldigde melkgeld volgens de verzamelbalansen der fabrieken op totaal f 120.000.000,—. Een globale berekening wijst uit, dat ruim $\frac{1}{2}$ van dit bedrag, nl. f 48.000.000,— een permanent verleend krediet door de boer is, terwijl het resterende in de vorm van nabetaling slechts tijdelijk ter beschikking van de fabriek staat”.

bij voortdoring van aanvullende geldmiddelen te voorzien, bepalend.

Wat de kredietcapaciteit betreft, deze wordt bepaald door de liquiditeitspositie van de kredietverstrekkers. De kredietgeneigdheid, d.w.z. de geneigdheid om vermogen te verschaffen tegen een redelijke rentevergoeding, is grotendeels afhankelijk van de dekkingmogelijkheden die de debiteur kan bieden.

De boerenleenbanken, als belangrijkste geldgevers van de landbouwcoöperaties, ontlenen het vermogen om kredieten te verstrekken in eerste instantie aan de besparingen die hun worden toevertrouwd. De in het verleden gebleken stabiliteit van deze gelden – de spaargelden worden over het algemeen voor langere tijd bij de banken gedeponereerd en de opvragingen worden door het in de plaats treden van nieuwe spaarders (c.q. besparingen) tenminste gecompenseerd – stelt de landbouwkredietinstellingen, overkoepeld door de centrale organisaties in Utrecht en Eindhoven, in staat o.m. aan de landbouwcoöperaties investeringskredieten te verstrekken.

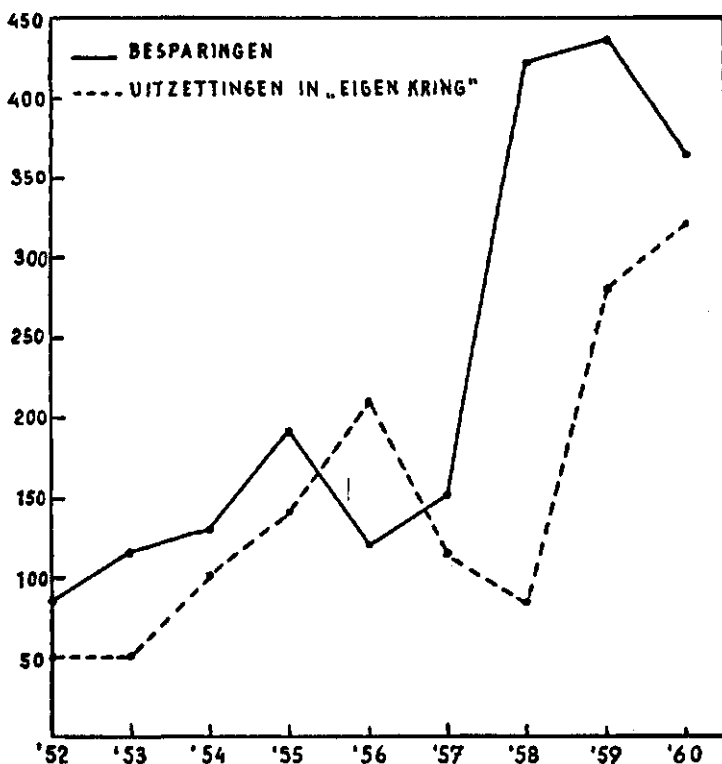
De liquiditeit van de gezamenlijke banken is tegenwoordig betrekkelijk ruim. Vooral in de laatste jaren kwam, zoals uit onderstaande grafiek moge blijken aanmerkelijk meer aan besparingen beschikbaar dan aan kredieten in de agrarische sector werd uitgezet.

Of deze gunstige ontwikkeling zich echter zal continueren, is uiteraard niet met zekerheid te voorspellen. Zij is niet alleen afhankelijk van de aanwas van de besparingen, maar tevens van de kredietvraag zoals die bij de boerenleenbanken tot uiting komt. Op grond van de toenemende mechanisatie en rationalisatie van de landbouw kan in de toekomst vrijwel zeker een nog versterkt beroep op deze instellingen worden verwacht. Een grotere kredietbehoefte maakt de financiering van de betrokken coöperaties meer kwetsbaar, vooral als men in aanmerking neemt, dat de ontwikkeling van de bij de banken beschikbaar komende besparingen niet altijd parallel verloopt aan die van de kredietuitzettingen. De ervaring is, dat men in tijden van gunstige rentabiliteitsverwachtingen in de land- en tuinbouw, behalve een vergrote kredietbehoefte, ook een verminderd aanbod van besparingen kan verwachten. Het een en ander staat in verband met de in gunstige situaties verhoogde investeringsgeneigdheid. Voor deze investeringen zullen in eerste instantie eigen middelen (spaargelden) worden aangewend.

Hoewel een afschrijvingstechniek, die uitgaat van de aanschafprijzen in het verleden onder de huidige omstandigheden (ruime kredietmogelijkheid) over het algemeen niet licht tot noemenswaardige spanningen in de financiering van de betrokken coöpera-

*Jaarlijks bij boerenleenbanken gedeponeerde netto-besparingen
vergeleken met de kredietuitzettingen in de agrarische sector*

MLN. GULDENS

ties zal leiden, zou het toch van een wijs financieel beleid getuigen, indien men zich in deze kringen in de toekomst meer naar de vervangingskosten zou gaan richten.

Afschrijving op basis van vervangingskosten zou in een periode van prijsstijging voor de coöperaties een meer onafhankelijke financiering mogelijk maken. De op de verschillende bedrijfsactiva afgeschreven bedragen zullen de gecontracteerde aflossingen op het van derden aangetrokken vermogen gaan overtreffen en het eigen vermogen van de ondernemingen ten goede komen. Hoe groot het effect op de verhouding tussen het eigen en het vreemd vermogen zal zijn is afhankelijk van de mate van prijsstijging.

De afschrijving op basis van vervangingskosten verdient de voor-

keur boven het systeem van afschrijven aan de hand van de aanschaffingsprijzen met achteraf een compenserende reservering. Reservering is afhankelijk van de grootte van het overschot aan het einde van een boekingsperiode en voor een eventuele gedeeltelijke reservering hiervan is de goedkeuring van de ledenvergadering een vereiste. Gezien de van ledenzijde veelal bestaande afkerigheid van een actieve reserveringspolitiek, is dit laatste een minder geschikte weg.

De bezwaren tegen het verrichten van reserveringen van enige omvang zijn grotendeels terug te voeren op het hoge tarief van de vennootschapsbelasting. Indien een coöperatie kan aantonen, dat het exploitatieoverschot op leden is „verdiend” en ten volle aan deze leden is uitgekeerd – hetzij in contanten of door tegoedschrijving op ledenkapitaalrekening – wordt van deze belasting vrijstelling verleend. De omstandigheid, dat voor de financiering van de desbetreffende ondernemingen op basis van de ledenaansprakelijkheid nog in voldoende mate („goedkoop”) vreemd vermogen kan worden aangetrokken, leidt er toe, dat men een versterking van de eigen vermogenspositie door middel van reservering als een onnodige kostenverhoging gaat beschouwen.

Fiscaal is zowel de afschrijving op basis van vervangingswaarde voorzover deze boven de oorspronkelijke aanschafprijs uitgaat, als de reservering achteraf, belastbaar. Het is voor de onderneming een afwegen van de verschillende mogelijkheden, nl. een voortgaande financiering met relatief „goedkoop” vreemd vermogen met het risico, dat dit in de toekomst niet meer in voldoende mate kan worden verkregen, of de duurdere weg van reservering (hieronder ook te verstaan de afschrijving op basis van vervangingskosten voorzover deze hoger is dan de afschrijving tegen aanschafkosten), met een grotere mate van zekerheid, dat er in de toekomst geen financieringsmoeilijkheden zullen optreden.

De afschrijvings- (reserverings) politiek behoeft bij de coöperaties echter niet zo ver te gaan, dat alle door een prijsstijging optredende afschrijvingstekorten worden ingehaald. Een steeds opnieuw aanpassen van de jaarlijkse afschrijvingen aan de op dat moment geldende aanschaffingsprijzen is ruim voldoende ¹⁾. De opvatting, dat een in een bepaald jaar optredende prijsstijging niet alleen aanleiding geeft tot hogere toekomstige afschrijvingen doch ook tot „tekorten” op reeds verrichte afschrijvingen – „tekorten” die als-

---

1) Men denke hierbij aan de financiering door de leden, waardoor nog een deel van het verschil tussen aanschafprijs en gestegen vervangingsprijs welhaast automatisch gedekt kan worden.

nog uit de winst moeten worden ingehouden —, is wat het laatste gedeelte betreft, van geringere betekenis voor landbouwcoöperaties. Dit mede in verband met de functie van het landbouwkredietwezen als reservoir van in de agrarische sector tijdelijk overtollige geldmiddelen.

Ingeval geen „inhaal afschrijvingen” plaats hebben en de hierdoor ontstane „tekorten” niet op andere wijze kunnen worden gedekt, zal er voor vervanging van de produktiemiddelen inderdaad meer vreemd vermogen moeten worden aangetrokken (dit zal dan in de meeste gevallen van boerenleenbanken afkomstig zijn). Dit vermogen zal normaliter ook aanwezig zijn, zodat de financiering van de coöperaties niet behoeft te stagneren. Bovendien behoeft de financiële structuur door deze gedragslijn niet ongunstiger te worden.

In het algemeen mag wel verondersteld worden dat, op het tijdstip dat de ene coöperatieve vereniging extra vermogen zal moeten aantrekken ter aanvulling van een ontoereikend afschrijvingsfonds, bij de andere vereniging meer aan afschrijvingsgelden beschikbaar is dan voor herinvestering direct benodigd is. Voor alle coöperaties tezamen is er nl. wel min of meer sprake van een zg. harmonisch opgebouwd produktieapparaat. Via schuldaflossing of een verminderd beroep op aanvullende kredieten, zouden er in beginsel juist zoveel geldmiddelen beschikbaar komen, als nodig is voor de coöperaties die aan vervanging van hun produktieapparaat toe zijn. Het feit, dat de jaarlijkse afschrijvingen bij de individuele bedrijven steeds worden aangepast aan het actuele prijspeil zal tot gevolg hebben, dat de prijsstijging voor een groot deel wordt opgevangen en vooral bij een geleidelijke prijsstijging, zal het verschil tussen het totaal van de jaarlijks herziene afschrijvingsbedragen en de werkelijke vervangingskosten zonder bezwaar door boerenleenskrediet kunnen worden gefinancierd.

Hierboven werd betoogd, dat het niet toepassen van „inhaalafschrijvingen” en het aanvullen van het „tekort” door middel van kredietopname, niet tot een verslechtering van de financiële structuur *behoeft* te leiden. Dit zal met het onderstaande voorbeeld worden toegelicht:

Stel een situatie waarin een bedrijf als enig produktiemiddel een auto gebruikt. De aanschaffingswaarde van de auto is f 10.000,— terwijl de levensduur 10 jaar bedraagt; de afschrijvingen worden jaarlijks aangepast aan het dan geldende prijsniveau. Stel verder, dat de vermogensbehoefte voor 40 % door eigen middelen is gedekt en voor het resterende deel door een lening met een looptijd van

10 jaar. Een verdere veronderstelling is, dat aan het begin van het 4e jaar een prijsstijging van 20 % optreedt.

Bezien wij de balans van de onderneming juist na vervanging van de auto, dus nadat nieuw kapitaal is aangetrokken ter financiering van het inmiddels duurder geworden actief, dan blijkt dat plm. 45 % van de totale vermogensbehoefte wordt gedekt door eigen middelen, terwijl dit voorheen (toen de auto nieuw was en dus vóórdat de prijsstijging plaats had) voor slechts 40 % het geval was.

Door het aantrekken van vreemd vermogen wordt in deze situatie de eigen vermogenspositie dus verbeterd en daarmee ook de kredietwaardigheid van de onderneming. De kans, dat de financiële structuur niet ongunstig zal worden beïnvloed, neemt uiteraard toe, naarmate in de financiering meer gebruik wordt gemaakt van het van derden aangetrokken vermogen en het moment van prijsstijging dichter bij de aanschaffingsdatum ligt. Dit laatste betekent immers, dat dan over een langere periode op basis van een hogere waarde kan worden afgeschreven.

Het voorgaande samenvattend, kan gesteld worden, dat een afschrijvingstechniek gebaseerd op de historische aanschaffingsprijs van de bedrijfsactiva – zelfs indien de als gevolg hiervan bij een voortgaande prijsstijging optredende financieringstekorten, niet zouden worden gecompenseerd door een reservering achteraf – niet zonder meer, als zijnde een financieringsfout van de bestuurders van de coöperatieve verenigingen, kan worden afgewezen. Het feit, dat niettegenstaande een in het algemeen betrekkelijk zwakke eigen vermogenspositie van de landbouwcoöperaties¹⁾, de traditionele verstrekkers van middellang krediet (boerenleenbanken en daarnaast het agrarisch verzekeringswezen) bereid blijven tegen een redelijke rentevergoeding aanvullende geldmiddelen te verschaffen, rechtvaardigt deze gedragslijn geheel. Een financiering met een relatief groot vreemd vermogen en een zo ruim mogelijke uitkering aan de leden van het voordelige bedrijfsresultaat, komt geheel overeen met het streven van de coöperaties naar een zo laag mogelijk kostenpeil. Reservering – hieronder dan ook begrepen de afschrijving naar stijgende vervangingswaarde –, werkt, als gevolg van het hoge tarief der vennootschapsbelasting waarmee het niet uitgekeerde en niet op de ledenkapitaalrekeningen tegoed geschrevene belast wordt, aanmerkelijk kostenverhogend.

---

1) Men raadplege het in de inleidende alinea's gereleveerde artikel in het oktober-nummer 1961 van dit blad.

Een in de toekomst te verwachten nog versterkt beroep op het landbouwkredietwezen, dat mogelijk niet geheel parallel zal verlopen met de ontwikkeling van de agrarische besparingen, maakt deze financieringsmethode echter kwetsbaar. Uit dien hoofde is wellicht een afschrijving op duurzame produktiemiddelen, die jaarlijks aan het dan geldende prijsniveau aangepast wordt, voor de toekomst meer aan te bevelen.